

Kompleksinė laiku suteikta pagalba specialiųjų poreikių turintiems vaikams – lemiamas jų pozityviosios socializacijos veiksny

Regina Giedrienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinės edukacijos fakultetas, Socialinio ugdymo katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius; Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Kino ir teatro fakultetas, Vaidybos katedra, Gedimino pr. 42, 01110 Vilnius, regina.giedriene@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamos ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko, turinčio specialiųjų poreikių, pozityviosios socializacijos galimybės. Literatūros šaltinių, Lietuvos švietimo dokumentų ir statistinių bei tyrimo duomenų analizė įtaigiai parodo, kad siekiant pagerinti šių vaikų pozityviąją socializaciją būtina pagal galimybes atstatyti sutrikusias, pažeistas socializacijos priemones – kognityvines ir psichosocialines funkcijas – ir užtikrinti jų optimalią plėtrą, taip pat išmokyti šiuos vaikus pasinaudoti stipriosiomis savo psichikos savybėmis. Šiuo metu Lietuvos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupėse kompleksinės specialiosios pagalbos specialistų pagal LR švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintus normatyvus trūksta, todėl specialiųjų poreikių turintiems vaikams neužtikrinama specialioji kompleksinė pagalba ir sutrinka normalūs pozityviosios socializacijos procesai.

Esminiai žodžiai: *pozityvioji socializacija, laiku suteikta specialioji kompleksinė pagalba.*

Įvadas

Socializacija – tai socialinės patirties perėmimas ir aktyvus atgaminimas individo veiklos ir bendravimo procese (*Tarptautinių žodžių žodynas*, 2008). Socializacija gali būti apibūdinama ir kaip žmogaus socialinio statuso ir socialinio vaidmens raidos procesas, kuris vyksta tam tikros socialinės struktūros visuomenėse (R. Berhmanas (1995, 37)

cit. Kvieskienė, 2005). Pasak G. Kvieskienės, „pozityviosios socializacijos pagrindinės nuostatos yra: gebėjimas kelti, kurti, tyrinėti problemas, vadovautis sveiku protu, išmintimi, kūrybinėmis nuostatomis“ (Kvieskienė, 2005, 28). Mūsų nuomone, pozityvioji socializacija – tai ekologiško (etiško) santykio su pačiu savimi, su kitais žmonėmis, su paveldėta gamtine aplinka ir materialiaja-technine bei dvasine kultūra nuolatinis įsisauginimas ir kūrimas (Giedrienė, 2015).

Ar specialiųjų poreikių turintis vaikas gali be specialiosios kompleksinės pagalbos spręsti šiuos gyvenimo keliamus uždavinius? NE, nes jis stokoja pagrindinių socializacijos priemonių. Pagrindinės socializacijos priemonės, kuriomis individas naudojasi įsiliedamas į bendruomenę ir visuomenę, perimdama jos vertybes ir įgydamas socialinius vaidmenis, mūsų nuomone, yra kalba, intelektualinės galios, emocinis reagavimo būdas ir savo ir kitų žmonių problemas (emocinis intelektas), kalbinio ir nekalbinio bendravimo įgūdžiai (gebėjimas bendrauti kalbant, taip pat savo kūno pozų, mimikos komunikacinių gestų kontrolė ir tinkamas naudojimas bei pozityvus, adekvatus ir etiškas savęs pozicionavimas sociume (socialinis intelektas) (Giedrienė, 2015).

Tyrimo tikslas – atkreipti pedagoginės visuomenės dėmesį į realios kompleksinės pagalbos poreikį Lietuvoje ir pasiūlyti rekomendacijas dėl tokios laiku suteikiamos specialiosios pagalbos.

Uždaviniai:

1. Atskleisti specialiųjų poreikių turinčio vaiko pozityviosios socializacijos mechanizmus.
2. Apibūdinti laiku suteikiamos kompleksinės pagalbos vaikui, turinčiam specialiųjų poreikių, sampratą.
3. Atkreipti dėmesį į kognityvinių ir socialinių funkcijų sensitivityviųjų periodų ribas.
4. Parodyti nebrandžių kognityvinių funkcijų ir specifinių mokymosi sutrikimų ryšį bei poveikį vaiko pozityviajai socializacijai.
5. Ištirti ir nustatyti priešmokyklinio amžiaus grupių vaikų kai kuriuos kognityvinių ir socialinių gebėjimų trūkumus, reikšmingus mokymosi sėkmei ir pozityviajai socializacijai.
6. Supažindinti su Lietuvos švietimo sistemoje įvykusiais pastarųjų metų pokyčiais, atvedusiais prie drastiško specialiosios kompleksinės pagalbos sumažėjimo ikimokykliniame amžiuje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, mokslinių tyrimų metaanalizė, empirinis tyrimas, Lietuvos švietimo dokumentų ir statistinių duomenų analizė.

Specialiųjų poreikių turintys vaikai dėl savo biologinės raidos nevisavertiškumo ir dėl tinkamu laiku negaunamo ugdomojo poveikio neturi normalių pozityviosios socializacijos priemonių ir prielaidų, tačiau jas galima atkurti arba sukurti, pasirėmus L. Vygotskio sociokultūrine mokymosi teorija, kuri buvo sukurta XX a. 3-iajame dešimtmetyje, bet buvo pripažinta tik XX a. 8–9-ajame dešimtmetyje, išvertus ją į anglų kalbą. L. Vygotskis teigė, kad kiekvieno raidos sutrikimo struktūroje glūdi dvi grupės veiksmų: biologiniai ir

socialiniai. Biologinių veiksnių nulemtus sutrikimus L. Vygotskis laikė pirminiu gamtiniu sutrikimu, žyminčiu organinius pakitimus, o antriniu – aukštųjų psichinių funkcijų sutrikimus, lemiamus socialinės aplinkos, – ugdymo pobūdžio, pedagogo asmenybės. Esmė ne aklumas ar kurtumas, o iš jo kylanti psichosocialinė problema, kurias ir reikia mažinti pedagoginėmis ir psichologinėmis priemonėmis. Aukštųjų psichinių funkcijų veikla gali būti atkuriamas socialinėmis priemonėmis, atliekant socialinę-educacinę stimuliavimą (Vygotskij, 1978; Вьготский, 2005). L. Vygotskio idėjų išplėtojimą atrandame ir šių laikų mokslininko S. Walsho darbuose (2013). Jis mano, kad pažinimas, žinios bei pati realybė yra bendros žmonių socialinės veiklos konstruktas. Taigi, remiantis sociokultūrine mokymosi ir ugdymosi teorija, galima teigti, kad tokie psichosocialiniai veiksniai kaip pedagogo asmenybė, visuomenės socialinės nuostatos ir negalių vaizdiniai kartu su specialiaisiais ugdymo metodais sukuria prielaidas sėkmingesniai specialiųjų poreikių turinčio vaiko ugdymuisi ir socializacijai.

Taigi raidos sutrikimo raišką lemia ne tik biologiniai, bet ir socialiniai veiksniai, kurie gali būti ir teigiami ir neigiami. Neigiamais reikėtų laikyti:

- 1) socialinę, emocinę, sensorinę deprivaciją;
- 2) saugaus prierašumo nesusiformavimą, dėl kurio vaikas jaučiasi nesaugus ir dėl ko formuojasi jo neurotiškas elgesys;
- 3) netikusį auklėjimo stilių – pernelyg griežtą, autoritarinį, žlugdantį pasitikinčios, kūrybiškos asmenybės plėtrą;
- 4) reikalingos specialiosios kompleksinės pagalbos nesuteikimą laiku;

Visa tai turi neigiamos įtakos vaiko kognityvinei, emocinei ir psichosocialinei raidai.

Teigiami socialiniai veiksniai, tai:

- 1) vaiko, turinčio raidos sutrikimų, specialiųjų poreikių nustatymas tinkamu laiku ir medicininės, pedagoginės, socialinės, psichologinės pagalbos pradžia;
- 2) pagalbos intensyvumas ir tikslumas – pagalbos pobūdis nukreiptas į konkrečios problemos sprendimą.

Kyla klausimas: ar tikrai socialiniai veiksniai tokie galingi, kad galėtų iš esmės pakeisti vaiko raidos liniją: iš neigiamos į teigiamą, iš intelektinės raidos sutrikimo į normalią intelekto raidą, iš stabilių mokymosi sutrikimų į epizodinius ar nestiprius mokymosi sutrikimus ar sunkumus, pagaliau – visiškai įprastinę raidą. Atsakymas vienareikšmiškas: visais atvejais raidą įmanoma labai stipriai pagerinti, tačiau tam būtina laiku suteikti specialią kompleksinę pagalbą.

Kas ta laiku suteikiama specialioji kompleksinė pagalba? Tai tokia specialioji pagalba, kuri suteikiama dar nepasibaigus *sensitivity* periodams, kai psichinių procesų lavinimo pratybomis dar galima suformuoti naujas neuronų tarpusavio jungtis ir taip pagerinti psichikos funkcionavimą. Tai taip pat visų reikalingų specialistų pagalba: psichologas ir specialusis pedagogas gerina kognityvinių funkcijų raidą, logopedas – kalbinių funkcijų plėtotę, kineziterapeutas – smulkiąją ir stambiąją motoriką bei laikyseną. Jei tai yra vaikas, turintis klausos ar regėjimo sutrikimų, kuo anksčiau

reikalingi dar ir kiti specialistai – tifold pedagogas arba surdopedagogas. Kai specialioji kompleksinė pagalba teikiama pavėluotai, raidos sutrikimų, tiek kognityvinių, tiek ir psichosocialinių, deja, nepavyksta pašalinti arba jie pašalinami nevisiškai, nes smegenų struktūros, atsakingos už ankstyvąjį išmokimą, būna jau praradusios savo plastiškumą. Taip pažeidžiamos pagrindinės vaiko socializacijos priemonės ir kartu normalus vaiko socializacijos procesas. Būtina pažymėti, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė per visą nepriklausomybės laikotarpį priėmė nemažai įstatymų – „Dėl Kompleksiškai teikiamos pagalbos, specialiojo ugdymo mokyklų / centrų ir vaikų socializacijos centrų veiklos kokybės gerinimo 2015–2017 metų tarpinstitucinių veiksmų“, „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas“ 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-3170, Švietimo įstatymas (2011), – kuriais numatyta laiku teikiama specialioji kompleksinė pagalba specialiųjų poreikių turintiems vaikams. Yra straipsniai, numatantys, kad logopedo etatas gali būti steigiamas mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas, jei joje mokosi 25–30 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, kuriems reikalinga logopedo pagalba. Deja, realybėje toji pagalba pasiekama sunkiai. Kiek geriau ji veikia specializuotose įstaigose, bet juk ne pirmi metai kalbame apie integruoto ugdymo svarbą, taip pat pripažįstame, kad integracijos būdu ugdomi specialiųjų poreikių turintys vaikai geriau socializuojasi. Paminėsim, kad jiems turi būti užtikrinta ne tik savaiminė socializacija būnant drauge su įprastinės raidos vaikais, bet ir tikslinga specialistų pagalba.

Kognityvinių procesų sensitivityvųjų periodų ribos pagal kognityvinės ir socialinės vaiko raidos tyrinėtojus teoretikus ir praktikus J. Piaget (2003), L. Vygotskį (1996), R. Žukauskienę (2012), O. Monkevičienę (2015), L. Radzevičienę (2006), R. Giedrienę (2012, 2015) ir kt. susiformuoja ikimokykliniame amžiuje. Ž. Piaget (2003) teigė, kad sensomotorinis vaiko intelektas, kai jis išmoksta naudotis visomis juslėmis, koordinuoti rankos, akies judesius ir taip pažinti pasaulį bei atlikti pirmuosius praktinius apibendrinimus, susijusius su dydžiu, erdve, daiktų pažinimu, susiformuoja iki 2,5 metų. L. Vygotskis amžiaus ribas, kai intensyviai plėtojasi praktinis intelektas, nukelia į pat ikimokyklinio amžiaus pabaigą, nes įžiūri labai didelę besivystančios kalbos kaip mąstymo priemonės ir intensyviai besiplėtojančio per visą ikimokyklinį amžių žaidimo reikšmę vaiko mąstymo galių augimui ir jo socializacijai. Be galo įdomūs ir J. Piaget (2003) moralinių kategorijų tyrinėjimai, vėliau išplėtoti L. Kohlbergo (1975). Autorius laikė, kad moralės pagrindai – ikikonvencinis lygmuo – susiformuoja ikimokykliniame amžiuje. Taigi visos svarbiausios psichikos struktūros – kognityviniai procesai, socializacijos įgūdžiai, emocinis intelektas, moraliniai įsitikinimai ir etinės vertybės – formuojasi ikimokykliniame amžiuje.

1 lentelė. Kognityvinių procesų sensitivityviųjų periodų ribos

KALBA	AMŽIUS
Girdimasis ir foneminis suvokimas, fonemų formavimasis	0–3 metai R. Giedrienė (2015), V. Glebuviene (2011)
Artikuliacija – kalbos padargų lavėjimas ir artikulėmų formavimasis	0–4 metai V. Glebuviene (2011)
Intensyvi pasyviojo ir aktyviojo žodyno plėtra	1–5 metai V. Glebuviene (2011)
Intensyvus gramatinės gimtosios kalbos sandaros perpratimas ir įvaldymas Rišliosios kalbos pradžia ir formavimasis	2–6 metai R. Ivoškuvienė (2003), R. Giedrienė (2013)
Regimojo suvokimo tobulėjimas – aplinkos objektų vizualizacijos	0–3 metai R. Žukauskienė (2008)
Erdvinio suvokimo tobulėjimas ir erdviniai vaizdiniai	0–3,5 metų L. Radzevičienė (2003)
Laiko suvokimo tobulėjimas ir laiko vaizdiniai	0–7 metai L. Radzevičienė (2003)

1 lentelėje pateiktos kognityvinių sensitivityviųjų procesų formavimosi ribos pagal anksčiau minėtų tyrinėtojų išvadas. Nespėjus pagalbą suteikti reikalingu tarpsniu, specialiosios pagalbos sėkmė labai sumažėja. Pvz., vaikai, išauginti gyvūnų ir iki 5–6 metų ir negirdėję žmonių kalbos, kalbėti neišmoksta (Suchomlinskis, 1982). Daugelio Lietuvos logopedų (praktikų ir teoretikų R. Ivoškuvienės (2003), A. Garšvienės (2003), R. Giedrienės (2015)) tyrimai rodo, kad esant girdimojo suvokimo ir fonemų formavimosi problemoms geriausių rezultatų galima pasiekti logopedinėmis pratybomis iki 4–5 metų. Vėlesniame amžiuje tokios pratybos ne visada būna sėkmingos. Štai kodėl tiek daug turime abiturientų, kurie neskiria ilgųjų ir trumpųjų balsių, skardžiųjų ir dusliųjų priebalsių ir daro atitinkamas klaidas tiek kalbėdami, tiek ir rašydami.

Vaiko psychosocialinė raida taip pat susijusi su tam tikrais amžiaus tarpsniais (2 lentelė). Vaikai, kurie nepatiria nuoširdaus rūpesčio ir meilės nuo gimimo iki 3–5 metų, susiformuoja priešiško šiam pasauliui nuostatą (Horney, 1950; Bowlby, 1995), kuri turi įtakos įvairių neurotinių gynybinių mechanizmų formavimuisi – agresyvus elgesys, saviizoliacija ir nepasitikėjimas aplinkiniais, perdėtai nuolankus elgesys, konformizmas, negebėjimas turėti ir siekti savo gyvenimo tikslų. Neįgijęs moralės pagrindų ankstyvojoje vaikystėje, vaikas nesusiformuoja savo ego, nesuvokia leistino ir neleistino elgesio ribų, todėl atsiranda prielaidos formuoti psychopatinei asmenybei, daryti įvairius nusikaltimus. Deja, Lietuvoje 2014 m. pabaigoje gyveno 9 930 rizikos grupės šeimų, o jose augo 19 668 nepilnamečiai vaikai (Lietuvos statistikos departamento duomenimis). Vaikui, augančiam tokioje šeimoje, susiformuoti saugaus prieraišumo jausmą, taip pat ir moralines vertybes neįmanoma, o šeimos socialinių pedagogų ar socialinių darbuotojų, kurie bent minimaliai padėtų tokioms šeimoms, labai trūksta.

2 lentelė. Psichosocialinė raida – sensityvieji periodai

Etapai	Chronologinis amžius
– Saugaus prieraišumo susiformavimas – ar vaikas jaučiasi saugus, mylimas – Sėkmingas atsiskyrimas nuo artimiausių žmonių – tėvų ir pirmųjų socialinių santykių užmezgimas už šeimos ribų – Moralės raidos pagrindai – ikikonvencinis lygmuo	0–3 metai J. Bowlby (1995) nuo 3 metų O. Monkevičienė (2015) Ar vaikas lanko bendraamžių kolektyvą, ikimokyklinę instituciją – ikimokyklinis ir priešmokyklinis amžius J. Piaget (2003), L. Kohlbergas (1974)

Ką prognozuoja girdimojo suvokimo ir kalbos sutrikimai pradėjus mokytis?

Yra įvairių tipų disgrafija ir disleksija: akustinė, artikuliacinė-akustinė, semanti-gramatinė disgrafija ir disleksija, susijusi su negebėjimu atlikti garsinę skiemeninę analizę ir sintezę, tiksliai išgirsti fonemų skirtumus. Semantinio pobūdžio sutrikimus turintys vaikai nesupranta sąvokų: ĮSKRIDO, IŠSKRIDO, ATĖJO, IŠĖJO, PO LYGIAI, DAUGIAU, MAŽIAU, ar tiek DAUGIAU, tiek MAŽIAU (2 ar 3 ir pan.). Nesupranta tekstinių uždavinių sąlygose užfiksuotų santykių tarp duotų ir ieškomų dydžių, todėl negali jų išspręsti.

Regimojo ir erdvinio suvokimo sutrikimai, be abejo, žada ir optinio pobūdžio disleksijas ir disgrafijas (painiojamos panašiai atrodančios raidės ir skaitmenys, raidžių seka žodžiuose, ypač dvibalsiuose, taip pat yra ir matematikos mokymosi problemų. Tokie vaikai ilgai nesupranta skaičiaus sandaros – neatpažįsta erdvėje skirtingu būdu išsidėsčiusių daiktų grupių, net kai jų kiekis nėra didelis (kaskart puola perskaičiuoti), nesuvokia skaičiaus klasių – vienetų, dešimčių, šimtų, tūkstančių, painioja jas atlikdami sudėties ir atimties veiksmus, nes nesuvokia jų vietos erdvėje, nesupranta trupmenų, skaitiklio ir vardiklio reikšmių ir vietos erdvėje, neatpažįsta geometrinių figūrų, kai jos pateiktos netikėtu rakursu ar įkomponuotos į kitas figūras, pvz., trapecija skritulyje guli ant šono. Ikimokykliniame amžiuje apie vaiko intelektą sprendžiama itin retai – jis dar formuojasi, tačiau kognityvinių funkcijų nevisavertiškumą galima pastebėti gana anksti įvairiose vaiko veiklose ir, laiku suteikus pagalbą, įmanoma išvengti intelekto sutrikimo diagnozės ateityje.

Pavyzdžiui, vaikai, turintys regimojo ir erdvinio suvokimo sutrikimų, nemėgsta žaisti su įvairiais paveikslėlių loto, mozaikomis, konstruktoriais, lego, spalvinti knygelii. O turintys girdimojo suvokimo ar kalbinių problemų – nemėgsta klausytis pasakų, mokytis eilėraščių, jiems daugiau patinka filmukai. Vaikų, pasižyminčių nevisavertėmis kognityvinėmis funkcijomis, ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje yra nemažai. R. Giedrienė (2013–2015) tyrė kai kurių kognityvinių procesų brandą ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus grupėse: vaikų kalbą, girdimojo suvokimo kokybę ir regimojo bei erdvinio suvo-

kimo ypatumus (tirti 382 vaikai, besiuogdantys Vilniaus miesto valstybinėse ikimokyklinio ugdymo įstaigose). Nustatyta, kad 27 proc. vaikų šiose grupėse pasižymėjo įvairiais kalbos sutrikimais: fonetiniai sutrikimai – 5 proc., fonologiniai sutrikimai – 12 proc., kalbos neišsivystymas – 10 proc. Kai kurių iš jų kalbinė raida dar patobulės besimokant pradinėse klasėse – tai galima paaiškinti lėtesne psichikos arba išimtinai sulėtėjusia kalbos raida. Kiti įsijungs į gana stabilią procentiniu atžvilgiu mokinių grupę, kuri įvardijama kaip vaikai, turintys mokymosi sutrikimų. Kita gana gausi grupė priešmokyklinio ugdymo grupėse – vaikai, turintys regimojo ir erdvinio suvokimo sutrikimų, – tokių radome 10 proc. Kai kurie iš jų pateko ir į pirmąją grupę (turintys girdimojo suvokimo ir kalbinės raidos sutrikimų), taigi turėjo kompleksinį mokymosi sutrikimą, atsiradusį ir dėl girdimojo suvokimo ir (ar) kalbos sutrikimo, bet ir dėl regimojo ir erdvinio suvokimo sutrikimų. Mūsų tirti ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse grupėse besiuogdantys vaikai nesugebėjo atpažinti įprastinių buityje vartojamų daiktų ir surasti antrą lygiai tokį patį (paveikslėlių lot), negalėjo sugrupuoti vienodų geometrinių formų, kai jos skyrėsi tik dydžiu arba spalva. Jie taip pat neatpažino tų pačių žmonių – vyro, moters, berniuko, mergaitės nuotraukų arba piešinių, kai jie buvo kitaip apsirengę arba jų veiduose atsispindėjo skirtingos bazinės emocijos (džiaugsmas, liūdesys, nuostaba, pyktis, išgąstis, pasibjaurėjimas). Panašius duomenis apie specifinių pažinimo sutrikimų paplitimą vyresniame amžiuje, IV ir V–VII klasėse mokyklose, remdamasi mokslinių tyrimų metaanalize, pateikia ir mokslininkė A. Galkienė (2006). Ji nurodo, kad 23–35 proc. I–IV klasėse ir 47–49 proc. V–VIII klasėse mokinių turi mokymosi sutrikimų dėl specifinių pažinimo sutrikimų (tirti Utenos apskrities mokiniai). Reiškia ikimokykliniame amžiuje stebimi kognityvinių procesų sutrikimai patys savaime niekur neišnyksta, o transformuojasi į stabilius mokymosi sutrikimus mokykliniame amžiuje.

Įdomu, kad visi mūsų tirti vaikai, pasižymėję kognityvinių funkcijų sutrikimais, taip pat turėjo ir ryškių prisitaikymo vaikų kolektyvuose, veikimo juose problemų (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Kognityvinių procesų ir socialinių gebėjimų sutrikimai ikimokyklinio amžiaus grupėse (N = 382, 5–6 metų vaikai)

Neisavertis kognityvinių procesų funkcionavimas, 37–47 proc. nuo bendros populiacijos	Vaikų, turinčių kognityvinių procesų sutrikimų, socialiniai gebėjimai
Kalbinės raidos sutrikimai (girdimojo suvokimo sutrikimai – 10–12 proc., kalbos neišsivystymas – 15–20 proc.) regimojo suvokimo trūkumai – 7–10 proc. erdvinio suvokimo trūkumai – 10 proc.	<ul style="list-style-type: none"> – negeba laikytis grupės dienotvarkės ir elgesio taisyklių; – nemoka reikšti ir valdyti neigiamų emocijų socialiai priimtinais būdais; – nemoka bendrauti: dalytis žaislais, jų reikalaudami socialiai nepriimtinais būdais – rėkia, mušasi, spardosi, atiminėja; – nemoka pasisiūlyti žaisti kartu; – neturi pastovaus žaidimų partnerio; – nemoka inicijuoti žaidimo; – netinkamai sprendžia konfliktus

Kaip matyti 3 lentelėje, kognityvinių funkcijų sutrikimai ne tik patys savaime sunkina mokymąsi skaityti, rašyti, skaičiuoti, bet ir tiesiogiai veikia socialinių įgūdžių formavimąsi. Vaikams, turintiems kognityvinių funkcijų sutrikimų, galima padėti, deja, tai daroma aiškiai per mažai ir per vėlai.

Pastaraisiais metais specialistų, dirbančių ikimokyklinėse įstaigose, sumažėjo beveik per pusę, o vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius padvigubėjo. 4 lentelėje pateikiame LR švietimo ir mokslo ministerijos duomenis (Lietuvos švietimas skaičiais, 2016).

4 lentelė. Švietimo pagalbos specialistų kaita IU ir PU sektoriuose 2008–2014 metais (Lietuvos švietimas skaičiais, 2016)

Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas

Specialistas	Metai ir skaičius	Metai ir skaičius
Psichologas	2008 – 90	2014 – 37
Logopedas	2008 – 824	2014 – 529
Specialus pedagogas	2008 – 154	2014 – 66
Socialinis pedagogas	2008 – 86	2014 – 80

5 lentelė Vaikų skaičiaus kaita IU ir PU sektoriuose 2008–2014 metais

2008	2014
IU – 65 409	IU – 75 694
PU – 16 258	PU – 18 039
Iš viso: 81 667	Iš viso: 93 733
SUP turinčių vaikų iš bendro skaičiaus 2 589 – 7,92 proc.	SUP turinčių vaikų iš bendro skaičiaus 14 691 – 15,67 proc.

Natūralu, kad esant tokiam ribotam specialistų skaičiui ikimokyklinėse įstaigose, jų nepakanka teikti specialiąją pagalbą visiems vaikams, kuriems ji reikalinga. Specialistai dažniausiai pradeda dirbti tik vaikams pakliuvus į priešmokyklinio ugdymo grupes, geriausiu atveju – metais anksčiau, nuo 5–5,5 metų, t. y. tuo metu, kai sensitivityvieji (imlieji) periodai jau baigiasi. Norint specialiųjų poreikių turinčiam vaikui realiai padėti, darbą specialistai turėtų pradėti vėliausiai nuo 2,5–3 metų ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Būtų labai gerai, jei tas darbas būtų pradamas dar anksčiau – ankstyvosios korekcijos tarnybose nuo gimimo, deja, tai vyksta pakankamai retai. Poliklinikų logopedai su labai mažais vaikais (nuo gimimo iki 3 metų) nedirba, faktiškai vaikus prima nuo to paties amžiaus, kaip ir ikimokyklinės įstaigos.

Išvados

1. Specialiųjų poreikių turinčio vaiko raida ir galutiniai rezultatai priklauso ne tik nuo biologinių veiksnių, t. y. organinių pakenkimų, įvykusių prenataliniame arba postnataliniame perioduose, bet ir didžiąja dalimi nuo sociokultūrinių faktorių, veikiančių vaiką, ypač ankstyvajame amžiuje. Laiku teikiama specialioji kompleksinė pagalba specialiųjų poreikių turinčiam vaikui gali pakeisti jo raidą iš neigiamos į pozityvią, pašalinti galimus mokymosi sutrikimus, o kai kuriais atvejais ir intelekto pažemėjimą.

2. Specialioji kompleksinė pagalba ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje teikiama nepakankamai: Ikimokyklinėse įstaigose trūksta specialistų, dėl to ši pagalba teikiama per vėlai, dažniausiai tik priešmokyklinio ugdymo grupėse.

3. Specialiosios kompleksinės pagalbos teikimo pradžia prasilenkia su vadinamaisiais sensitivityvaisiais, arba imliaisiais, periodais, kurių metu vystosi psichika ir pagalba galėtų duoti optimalius rezultatus. Specialiajai kompleksinei pagalbai vėluojant, nepavyksta pasiekti gerų rezultatų, dėl to vaikai peržengia mokyklos slenkstį su jau įsisenėjusiais mokymosi sutrikimais.

4. Laiku neįveikti kognityvinių funkcijų raidos sutrikimai sukelia įvairius stabilius mokymosi sutrikimus: skaitymo, rašymo, matematikos, taip pat ir kitų dalykų (geografijos, istorijos, gamtos mokslų), kurių mokykliniais metais jau nepavyksta visiškai pašalinti dėl specialiosios pagalbos vėlavimo.

5. Būtina grąžinti į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigas specialistus – specialiuosius ir socialinius pedagogus, logopedus, psichologus, laikantis LR švietimo ir mokslo ministerijos sudarytų normatyvų apie specialistų skaičių nurodytam vaikų skaičiui, pvz.: 1 logopedo etatas skiriamas, kai ikimokyklinėje įstaigoje randami 20–27 vaikai, turintys kalbos sutrikimų. Po paskutinio Lietuvos švietimo įstaigų tinklo optimizavimo dėl kai kurių kaimo mokyklų uždarymo, specialistų skaičius 2004–2014 m. sumažėjo dvigubai pagal jiems priskiriamų specialiųjų poreikių turinčių vaikų skaičių.

Literatūra

Bowlby, J (1995) [1950]. *Maternal Care and Mental Health*. The master work series (2nd ed.). Northvale, NJ; London: Jason Aronson. [Geneva, World Health Organization, Monograph series no. 3].

Ankstyvojo ugdymo vadovas. Vaikas iki trejų metų: Tėvams, globėjams, pedagogams. (2011). Sud. O. Monkevičienė (Aut. V. Glebuviene ir kt.). Vilnius: Minklės leidyba.

Galkienė, A. (2006). Mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, iššūkių integruoto ugdymo paradigmai Lietuvoje. *Pedagogika*, 84, 146–152. ISSN 1392-0340.

Garšvienė, A. ir Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija: Vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams*. Kaunas. 319 p.

- Giedrienė, R. (2012, 2013). *Mokymosi sutrikimai ir vaiko socializacija: Metodinė priemonė*. Vilnius: Edukologija.
- Giedrienė, R. (2015). *Raidos sutrikimai ir vaiko socializacija: Monografija*. Vilnius: LEU leidykla.
- Glebuviene, V. (1977). *Vaikų ankstyvosios garsinės kalbos raida: Metodinė medžiaga*. Vilnius: Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas.
- Horney, K. (1950). *Neurosis and Human Growth*. New York.
- Ivoškuvienė, R. (1981). *Rašomosios kalbos sutrikimai*. Šiauliai: ŠU leidykla.
- Kohlberg, L. (1981). *Essays on moral development, 1. The philosophy of moral development*. New York: Harper & Row.
- Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: LEU leidykla.
- Lietuvos švietimas skaičiais. Bendrasis ugdymas*. (2016). Vilnius, LR švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo informacinių technologijų centras.
- Piaget, J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius: Aidai.
- Piaget, J. (2003). *Psichologija rebionka*. Naučnyj redactor perevoda na ruskij jazyk S. L. Solovjova, pereveli s francuzkovo L. Bondarj, A. Golovanova. Piter.
- Radzevičienė, L. (2006). *Globos institucijose augančių kūdikių emocinė raida*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginio universiteto leidykla.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. (2008). Vilnius.
- Vygotskyj, L. S. (1978). *Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes*. M. Cole, J. Steiner, S. Scibner, E. Souberman (Eds.). Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Walsh, S. (2013). *Classroom Discourse and Teacher Development*. Edinburg University Press Ltd.
- Žukauskienė, R. (2001). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
- Выготский, Л. С. (2005). История развития высших психологических функций (p. 208–547). In Выготский, Л. С. *Психология развития человека*. Москва: Издательство Смысл.
- Выготский, Л. С. (2005). Мышление и речь (p. 664–1020). In Выготский Л. С. *Психология развития человека*. Москва: Издательство Смысл. Prieiga per internetą: http://yanko.lib.ru/books/psycho/vugotskiy-psc_razv_chel-7-myshlenie_i_rech.pdf.
- Выготский, Л. С. (1996). *Педагогическая психология*. Москва: Педагогика. Сухомлинський, В. О. (1982). *Сердце отдаю детям*.

Timely Integrated Assistance to Children with Special Needs – Crucial Factor for Their Successful Education/Learning and Positive Socialization

Regina Giedrienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Social Education, Social Education Department, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania; Lithuanian Academy of Music and Theater, Faculty of cinema and theater, Department of Acting, Gedimino pr. 42, LT-01110 Vilnius, Lithuania, regina.giedriene@leu.lt

Summary

R. Giedrienė's article "Timely Integrated Assistance to Children with Special Needs – Crucial Factor for Their Successful Education/Learning and Positive Socialization" is based on the analysis of literary data and empirical researches analysing opportunities of successful learning and positive socialization of preschool children with special needs. To this end, the following is described:

- Positive socialization mechanisms of children with special needs.
- Concept of timely integrated assistance to children with special needs.
- Focus on sensitive period limits of cognitive and social functions during maturation.
- Correlation between the quality of developing cognitive functions and prospective academic achievements at school.
- Empirical research results showed that some cognitive skills of children with or without developmental disorders in preschool groups influence their success of learning and social skills. It was determined that 27–35 % of children have undeveloped skills to distinguish native language sounds aurally, poor general linguistic capacity (poor vocabulary, inability to learn grammar patterns, poor skills of coherent language), 10–12 % had the lack of visual and spatial perception. The lack of these cognitive processes anticipates prospective learning disorders: dysgraphia, dyslexia, dyscalculia, which also affects child's socialization processes.

Also, it introduces changes of the Lithuanian education system over the last years, which lead to a drastic shrinkage of special integrated assistance for pre-schoolers.

The analysis of literary sources and research data persuasively shows that in order to improve positive socialization of these children, it is important to restore disordered and damaged socialization tools – cognitive and psychosocial functions, and ensure their optimal development. Currently, there is a lack of specialists, who can provide special integrated assistance in Lithuanian preschool education groups, as approved by the regulations of the Ministry of Education and Science; therefore, children with special needs are unable to get timely integrated assistance, and as a result, normal successful education/learning and positive socialization processes are disrupted.

Gauta 2017 01 10 / Received 10 01 2017
Priimta 2017 01 12 / Accepted 12 01 2017